

DE REFORMATIE

Dr A. Kuiper Herdenkingsnummer

29 OCTOBER 1937

DERDE BLAD

van „vaders” tot „zonen”; en hij meent, dat het vooral dááruit te verklaren viel, dat de republicana litterarum, de z.g. republiek van de geleerde wereld, het latijn als communicatiemiddel gebruikte. „Een hoog en heilig begrip” ziet Dr Kuiper hierin uitgewerkt; en het is z.i. slechts uit vervalsching dáárvan te verklaren, dat straks een ieder, „die niet tot dit heilig Israël behoorde, als een Philistijn of Philister” werd uitgefloten en verguisd.

De laaidunkendheid, die zich daarin volgens Dr Kuiper uitsprak, heeft zich gewroken. Hierin kwam de wraak, „dat de kring der wetenschap zijn eigen heerlijke aandrift verloor, zijn vrijbrief verscheurde en zich in dienst van den Staat stelde, zoodat” — aldus nog steeds Kuiper — „zoodat de Scolastica in de Politica opging”, de universiteit verlaagd werd tot gracieus angekleed voorportaal voor het bekleeden van ambten, en het ongelooft ging dienen, in steel van het geloof.

Wanneer nu wij in 1937 deze dingen lezen, dan voelt al dadelijk juist de trouwste leerling van Kuiper, niet alleen, dat in 1889 over 1937 geprofeleerd is (de wetenschap in dienst van den Staat!), maar ook, dat er tusschen 1889 en 1937 een groote afstand ligt. De gedachtcyclus, waaruit hier geduceerd wordt, is ons toch wel vreemd geworden, niet het minst onder invloed van wat Kuiper zelf daarna ons heeft geleerd. Het is mede zijn invloed geweest, die ons, in tegenstelling met Alsted, de kwesties der dusgenaamde „symbiotica” heeft leeren behandelen niet ná de ethiek, doch voornamelijk daaronder; voorzover althans de hier geopperde vragen theologisch belang hebben, en ethische vragen betreffen. Het is mede onder Kuipers invloed, dat wij tegenwoordig de vrijmoedigheid missen, familie, staat en school als levenskringen met eigen recht en wel te zien, zulks dan in nadrukkelijke onderscheiding van andere levenskringen, die dit privilege zouden missen. Of, om speciaal déze drie „univoca” te noemen, aan de kerk een van deze drie streng afgescheiden plaats in te ruimen, met deze drie levens- of wetskringen in de samenlevingsleer te volstaan, en dan door den opbouw van een encyclopaedisch geheel, dat na de ethica zulk een symbiotica geeft, te verraden, hoezeer we het wel oude, maar onhoudbare indeelings-schema der theologia naturalis en supernaturalis, d.w.z. der z.g. natuurlijke en boven-natuurlijke theologie, nog toegedaan zijn. Ja, elk detail hier spréekt; het spreekt van een afstand tusschen Alsted en ons, die niet meer te negeren valt. Het feit trouwens, dat het woord symbiose zelf in onzen tijd na Levy-Bruhl schier zoo goed als nergens meer in sociologische zin gebezigd wordt, doch na den botanicus de Bary (1879) vrijwel uitsluitend natuurwetenschappelijk eigendom geworden is, ter aanduiding van het samenleven van organismen van onderscheiden soort als studie-objekt van botanie, en dus van biologie, herinnert ten overvloede ons er aan, hoezeer de afstand tusschen de z.g. „natuur”- en „geesteswetenschappen”, met name in den laatsten tijd gegroeid is. Een encyclopaedie à la Alsted is ook voor ons nu eenmaal tot de onmogelijkenheden gaan behooren.

Er is nóg iets, dat wij van Kuiper zelf geleerd hebben, en dat ons verzekering daarvan doet, dat Kuiper zelf, leefde hij heden onder ons, van zijn Scolastica, zoover tot nu toe aangehaald, hetzelfde verklaren zou als wat hij ook van zijn preeken uit de jaren 1867—1873 heeft geschreven, dat ze n.l. met name biografisch beteekenis hebben, en dat ze vooral ons doen zien, in welke fase de auteur aan den strijd dier dagen deelnam. Want het is juist onder Kuipers eigen machtigen invloed geweest, dat wij, zijn leerlingen, hebben begrepen, dat het niet zoozeer de vervalsching van het „hooge en heilige begrip” eener universiteit als uitzonderlijk gepriviliegeerden afzonderlijken levenskring in één trits met staat en familie, als wel dit begrip zelf was, waardoor de wetenschappelijke werkers hun stuur zijn kwijt geraakt, hun positie in het midden der menschen Gods hebben scheefgetrokken, en de wraak over zich hebben ingeroepen; de wraak, die hen — qualitate qua — dienstbaar stelde, bijvoorbeeld aan den staat, „zoodat”, om nog eens met Kuiper te spreken, „de scolastica in de politica opging”. Niet de vervalsching van dit begrip, doch dit valse begrip zelf is aansprakelijk voor het ontstaan van het waandenkbeeld, dat den „philister” niet gelijk in Simsons dagen, in de vijanden van Jahwe en van Zijn volk in alle

levenskringen, doch in den niet in ónzen eigen symbiosesector ingewijde vinden liet; hetgeen dan, voor wat den sector der autonoom verklaarde universiteit betreft, vooreerst in Jena, omstreeks 1690 zijn bekende uitdrukking gevonden hebben moet; de filister, over wien de student verachtelijk doet. Wij hebben — men voelt reeds, waar ik heen wil — wij hebben van Kuiper zelf weer de principieele antithese tusschen Jahwe en de valse goden, tusschen zijn wel en alle in en op zichzelf autonoom verklaarde levenskringen, tusschen Hem als Schepper van het al, en de uit dat al bepaalde vóór-rechts-kringen abstraherende, en isoleerende, en privilegieerende biologie of sociologie of filosofie leeren zien. En we hebben weer leeren beven voor Hem, die in al Zijn werken tegelijk geëerd wil worden, en die Zijn eer niet geeft aan onze idolen. We hebben met name uit Kuipers lateren arbeid, maar ook reeds uit zijn rede „Souvereiniteit in eigen Kring” het begrip „kring” breeder en het begrip „sovereiniteit” dieper hooren uitwerken, dan in zijn vluchtig geschreven „Scolastica” (I) geschied blijkt te zijn.

En toch, hoezeer we ook zoowel van Alsted als van Kuiper op dit ééne punt onder invloed van laatsgenoemde zelf afgegreoid zijn, toch raakt hetgeen Kuiper zegt ons allen, — vooral in de dagen der Mussolini's en der Hitlers, en der gedachtenisviering van keizer Augustus. Want weer is er de staat, die de school wil onderwerpen aan zichzelf; en dat hij, om het te rechtvaardigen, de principieele antithese van daareven laat weerspreken, Rosenberg decoreerende, en den mystieken meester Eckehart in den politieken meestergraad verheffende, — dat bewijst ons, hoe bloedige ernst het is met Kuipers antitheseleer. Weer wordt bij staatsdecreet onder verwoed applaus der onmondige schare de „politica” tot Sara, en de „scolastica” tot Hagar; rector en decaan bedisselen in Duitsland als commissaris van den Führer alles; de senaats- en de faculteitszittingen ter beraadslaging zijn praktisch vrijwel afgeschaft. Spraken we daareven van den afstand tusschen z.g. „natuur-” en „geesteswetenschappen”? Ja, de academische rust, of inertie, zou dien afstand nog wel willen aanwijzen of be-toogen; maar van hoogerhand is in Duitsland de biologie zoowel theoretisch als praktisch weer ten grondslag gelegd aan de opvoeding der jeugd, met name der academische, en der bevolkingspolitiek; ras- en erfelijkheidsteor worden daaruit opgebouwd; bloed, ras en bodem zijn de grondbegrippen; en allen Droysens, en Dilthey's, en Windelbands en Rickerts ten spijt, worden „natuur-” en „geesteswetenschappen” van staatswege weer naar elkaar toe gezeépt, op poene van demissie van weestrevige docenten. Symbiose, — het woord krijgt weer een Alstediaanschen klank, niet per defectum van den beoefenaar der wetenschappelijke encyclopaedie, doch bij verordening van den staat, die „immers” de universiteit en al haar instituten betaalt, en daarom thans vrijmoedig in de duitsche bibliotheekgebouwen een afzonderlijke medicijnkast op de het meest in het oog loopende plaats opgesteld heeft; de inhoud bestaat uit uit den grond gestampte geschriften over bloed, ras en bodem, over de biologie als grondwetenschap in den opbouw der nieuwe symbioseleer, te propageeren, omdat zij de filistreuze tegenstelling tusschen orthodoxie en modernisme, tusschen historisch materialisme en pantheïseerende vrijheidsfilosofie overbrugt, hun twist beslecht, en bij „eeuwig edict” voor overwonnen verklaard heeft. En dit geïmproviseerde, den bezoeker der bibliotheek zich letterlijk ópdringende medicijnkastje, schaft dan de eerste immuniseerende hulp tegen de ongelukken, die daar verder in het magazijn zouden worden aangesticht.

Dit alles maakt den tijd, waarin wij leven, strak van ernst. Het heeft met één ruk het begrip van den philister, en de hanteering van dit begrip, een wending gegeven, die wel den stuurloozen enthousiasteling onzer dagen in ijveringsvuur zet, maar den nuchteren toeschouwer pijnlijk herinnert aan het schrikbeeld van den „Bildungsphilister”, over wien Nietzsche in den zomer van 1873 zijn „Unzeitgemässe Betrachtungen” schreef. Dat zijn er twee: dit ijvervuur, en die nuchtere critiek.

Wat het eerste betreft: de door ons besproken wending heeft in de eerste plaats den meegesleepten, naïeven of geëxalteerden applausgever-aanden-Staat van ijver doen ontsteken. De „scolasticus”, die den in zulk klimaat snel-gebakkerden „Politicus”-met-groote-P „mein Führer” noemt, en hem de sportulae, de eerbewijzen en geschenken der kerk, der maatschappij, der jeugdvereniging, der familie, ja van allen levenskring brengen komt, heeft met het begrip van den Jenenser philister, d.w.z. den uit Jena's oude studenten-liedjes bekenden „philister”, wel grondig afgerekend. Citeerende uit dat overigens op Rosenbergs voorgang met algemeene stemmen vernaleedigde Jodenboek, het Oude Testament, heeft déze gelijkgeschakelde „scolasticus” van den roep: „de filistijnen over

u, Simson”, zijn eigen parafrase gegeven: Simson is de Duitscher of ook; de „nordisch-germanischer Geist”; en Delila is de slang, die voor een tijd hem aan den boezem lag; marxisme en jodendom en volksvreemde elementen hebben haar het honte kleed geweven; en de filistijn, dat is nu alle man, die niet „heroïsch” denkt, niet „nordisch”, en die niet de lieflijke reuke van het germaansche bloed en ras, of van den arischen bodem heeft gesnoven, noch daaruit gewonnen is. Wie is van dezen Simson de broeder, wie anders, dan die den wil des Führers doet, in éiken levenskring? Of waar is de symbiose van bloed, ras en bodem, anders dan in den staat, die alle erfgoed van het ras zuivert, reinigt, en — als alleen gerechtigde — zelf ze doorgeeft? Heeft Jena's studentmond den philister uit de dagen „der alten Burschenherrlichkeit” zijn naam gegeven, de hoogleraar Günther, eveneens uit Jena, heeft nu den „philister” onder het rassen-aspect helpen brengen, en hem alléén onder dat aspect verifieerbaar, definieerbaar, en classificeerbaar verklaard. En Rosenberg heeft de rest gedaan; de „duitsche” prijs is hem daarom ook eenige weken geleden toegekend, — een decoratie, in haar waarschuwing tegen volksbarbaren en -filisters even grimmig als de duitsche adelaar.

Neen, de idealisten dézer school kennen den voormaligen philister uit Jena's glorieftijd niet meer. Ik heb ze door de politie zien achtervolgen in een oude duitsche academiestad, de studenten, die reeds enkele jaren vóór Hitlers Aufstiege korte metten maakten met de opvoering van een film uit „Alt-Heidelberg”, met als motief „die alte Burschenherrlichkeit”, en dus als nevenmotief de verachtelijkheid van den Jenenser philister. Met hun studentikoos geweld hebben ze de opvoering kortweg verhinderd in een der plaatselijke bioscopen. Door de politie achtervolgd, trokken zij zich terug in den universiteitstuin, waar de politie machteloos, en de hen sussende rector-magnificus oppermachtig was; restant van den tijd van Alsted en van de eeuwen vóór hem. De film is ingehouden. Dat zei toen al veel. Maar wat nog meer zegt, is dit: men heeft óók „die Strasse frei” gegeven, zoodra de rustverstoorders der bioscoop van één zich tot een marcheerende S.A.-colonne hadden getransformeerd. En de verbeten woede, die een deel hunner in hun studententijd in een armoedig costuum voor 50 pfennig aan de mensa academica deelnemen liet, of het collegeld door handenarbeid verdienen liet, heeft hen met de vrij vete rijkeluis-zonen, die vóór en na de „Mensur” in hun „Verbindung” om een tweeden Bismarck plachten te roepen, in die ééne, nóg altijd marcheerende colonne saamgebracht. Zij kennen den philister niet meer, althans niet als scheldnaam; „Herr Philister” is de titel van hun reünist, als zij den tijd nog hebben voor een reünie. En voor het overige kennen ze slechts barbaren dáár, waar hun geloof niet gedeeld, hun Führer niet gevolgd, en het koninkrijk van hun bloed, hun ras en bodem niet geslicht wordt, of geslicht zou willen worden.

Een nieuw geloof heeft hen gegrepen; zij kennen voortaan niemand, tenzij dan naar het bloed; en dit is onder hen de contemporaine exegese van 't paulinische: „niemand kennen naar het vleesch, kata sarka”. Boven de antiquiteit der ontgroening zijn zij verheven; en het is een zeker geloof, dat hen dit „jenensisch” restje van romantiek heeft afgenomen. Zij hebben er geen tijd meer voor, geen tijd, en geen geld, maar vooral geen „geloof”. Zij zijn aan een Kurios, een „Heer”, dienstbaar geworden, die vlakbij op aarde is. Ze hebben hun Führer Augustus, en het derde rijk heeft hen, ook hen, tot „liturgen”, tot zijn rijksdienaren gemaakt. Dit wat dien idealist betreft.

Maar we spraken hierboven nog van een tweede, den nuchteren en critiseerende toeschouwer bij dit grootsch spektakel. Het aantal der zoodanigen wast, al moesten ze dan ook zwijgen, toen in München de jubel om Mussolini's en Hitlers auto golfde. Die anderen, die den philister-van-Jena hebben zien begraven, en die dat met vreugde hebben gedaan, hetzij dan krachtens hun vroeger geloof in de gemeenschap van bloed en ras, hetzij dan krachtens hun nóg vroeger geloof in de gemeenschap der heiligen en in de onderworpenheid van elken levenskring aan ónzen Kurios in de hemelen, die anderen zien de begravenis van den Jenenser philister organiseren en celebreeeren door een nog veel ergeren philister, met zijn triest gevolg van aansprekers en lijkdienaars en dragers. Het is Nietzsche's „Bildungsphilister”, dien ze, gedecoreerd en „staalich geprüft”, hebben zien staan aan het graf van den voormaligen Jenenser philister zoowel als aan dat van diens tegenvoeter: den drager „der alten Burschenherrlichkeit”.

Ja, wat dien „Bildungsphilister” van Nietzsche betreft, ge kunt van hem lezen in het eerste stuk van diens „Unzeitgemässe Betrachtungen”; ze zijn uit den zomer van 1873. Nietzsche heeft zijn leven

1) der oude studentikooze, en weelderig-romantische zelf-voldaanheid.

2) Het studentenduel in de studentenkorpse.

leren en de histo-
ft, maar ook tege-
de, de dogmatiek
ntplooiing brengt
en vijand, niet al-
van zijn dagen, in
egenover die dwa-
r het Woord des
tudeering van deze
ot is, omdat zelfs
i een warmte van
sche verhandeling

Ge bemerkte bij
met de waarheid
ijaanbiddend voor
r waarschuwt hij
der verstandelijk-
dingen verliest hij
j met de praktijk

g wil ik mij hier
gevoegelijke pole-
matiek een Locus
over de overheid,
essant debat aan-

orte „gedachtenis”
omdat dit artikel
belangstelling van
Locid levendiger

de tweede druk

deze tweede editie
om tot een derde

voorbereiden voor
e bewijzen.

ben in deze tijden
differentisme ten
en jonger en ook
zweet des aann-
s waarheid Gods,
ook met eerbied
A. Kuiper, die
K. D.

„Scolastica”

id een zool niet
lepte sterk nitge-
enkdag zijn aan-
en naar één der
der ons, dat, al
breede schrifte-
toch óók zijn be-
tweetal, dat hij
Scolastica II
en woord ter ope-
Universiteit; het
9, behandelt bli-
n van echte stu-
maar dateerende
studie”; terwijl
probleem het di-
om het vinden?
siding — meer
e in het jaar der
pad leeren over-
zich zullen moe-
siersders van zijn
testament wezen.

Kuipers „Scolas-
ij opmerkt over
de samenleving
nderbaren quar-
dien in 1619 onze
de Staten-Gener-
ze theoloog zoo
dat ge tevergeefs
r hedendaagsche
biologica. Onder
te brengen: „de
biosis of sa-
zijn ze, naar
tal; want er zijn
piceel met een
len, te weten de
p van het familie-
het staatsleven,
s wetenschap van
an den kring der
tenning van dezen
venskring”, met
le in een „eigen
pondeerende coe-
iet „oconomica”
per — 't was in
et in de zóó ver-
en studenten, te-
n en discentium
it in Israël was
t eigen generatie
verhouding als